

beschrijving van zijn vader noemt zijn zoon DAVID een uitvoerige, niet gepubliceerde verhandeling over een zandbank voor de haven van Enkhuizen, die het binnenlopen van de zeeschepen bemoeilijkte. DE GORTER had volgens „de grondregelen der wiskunst” middelen aangegeven om het euvel te verhelpen. Of de vroedschap het advies heeft opgevolgd, leert de geschiedenis niet.

Hoe dan ook — DE GORTER blijft de Enkhuizer heelmeester, die het het verst in de wereld en in de wetenschap heeft gebracht.

Moge deze tentoonstelling, die ons terugvoert tot de tijd, waarin DE GORTER als heelmeester de Gildekamer geregeld betrad, ons niet alleen dat verleden met zijn geneeskunst voor ogen brengen maar ons ook beter de zegeningen van de moderne medische wetenschap doen zien.

INGEZONDEN

(Buiten verantwoordelijkheid van de redactie; deze behoudt zich het recht voor de stukken te bekorten)

Het overlijden van Francisco Franco

Het sterven van generaal FRANCO heeft collega G. DEN OTTER (1976) aanleiding gegeven tot een beschouwing, waarin hij uitgaat van persberichten, die wij allen dagelijks ontvingen, en met name van een persbulletin dat 20 november jl. in een ochtendblad verscheen, dus enige uren na het sterven van FRANCO, en uiteraard met grote haast samengesteld. Het artikel van DEN OTTER is ook spoedig van de pers gekomen. Wij vragen ons af, of daarin wel de nodige voorzichtigheid in acht is genomen, dit temeer, daar hij de Spaanse collega's en ten dele artsen buiten Spanje de les leest, in het bijzonder wat het stellen van indicaties en contra-indicaties betreft.

DEN OTTER gaat telkens de houding na van de erbij betrokken artsen en van het behandelende team (hoeveel teams waren er?), maar er wordt met geen enkel woord melding gemaakt van de andere partij in de overeenkomst, namelijk *de patiënt zelf*. Het spreekt vanzelf, dat deze uit was op levensbehoud, dat hij zich als dictator onmisbaar achtte en dat hij iedere kans, ook de kleinste, op levensbehoud gaarne zag aangewend. Daarmede hadden de artsen rekening te houden, hoezeer zij de toestand ook hopeloos achtten. DEN OTTER doet het voorkomen alsof de artsen slechts te werk gingen naar eigen oordeel zonder op de wens(en) van de patiënt te letten. Dat doet denken aan het woord van een Franse diplomaat ten onzent: „Nous traiterons de vous, chez vous et sans vous.” Hun betweterij zou geworden zijn tot „kunstfout”, een van Nederlands standpunt weinig gelukkige term, tevens een vrij zware betichting, en dat op grond van weinig bevredigende gegevens; DEN OTTER merkt dat zelf ook ten dēle op.

Hij gaat uit van persberichten en wij weten allen hoe zulke berichten tot stand komen, met name in autoritair geregeerde landen, zoals in Spanje onder FRANCO.

Wij vragen ons af of DEN OTTER voorzichtig gehandeld heeft, heet van de naald gedaan blijktbaar. Ik herinner mij niet in dit tijdschrift een artikel, op persberichten gebaseerd,

LITERATUUR

- JONKMAN, J. (1913) De chirurgijns-gildekamer te Enkhuizen. *Pharm. Weekbl.* 50, 390.
BOSMAN, TH. (1942) *De examens in de chirurgijns-gilden*, bl. 49. Proefschrift Utrecht.
THEUNISZ, JOHAN (1936) *Het ontoegankelijk hart. De roman van Bernardus Paludanus*. Leopold, Den Haag.
HUNGER, F. W. T. (1928) Bernardus Paludanus (Berent ten Broecke) (1550-1633). *Janus XXXII*, 353.
WIJK, LOUISE E. VAN (1948) Het album amicorum van Bernardus Paludanus (Berent ten Broecke), in *Het Boek. Nieuwe reeks*, deel 29, Nijhoff, Den Haag.
TIMMERMAN, W. AEG. (1968) Johannes de Gorter. Een schets van zijn leven en werk. *Ned. T. Geneesk.* 112, 35.

Mei 1975

G. A. LINDEBOOM

te hebben gelezen in meer dan zestig jaar van meelevens en meedoen.

Literatuur: OTTER, G. DEN (1976) *Ned. T. Geneesk.* 120, 18.

Nijmegen, januari 1976

J. E. SCHULTE

Dat Prof. DEN OTTER (1976) de Nederlandse artsen wijst op het feit dat nog te vaak stervensverlenging wordt bedreven, zou zeker meer effect hebben gesorteerd als hij daarvoor niet de laatste weken van patiënt F. ter adstructie had aangevoerd.

Ik heb inmiddels enige wrevel overwonnen over het feit dat de keuze van het voorbeeld lijkt ingegeven door journalistiek actualisme en over de door de auteur betoende onzorgvuldigheid door (onbedoeld) met zijn epicrise in ons tijdschrift het niet verschijnen van een in memoriam te compenseren. Die wrevel heb ik hiermee ruimschoots geventileerd. Prof. DEN OTTER zal mij op zijn beurt van (onbedoeld) eerbetoen kunnen betichten wanneer ik, juist aan de hand van het door hem gekozen voorbeeld, de strekking van zijn artikel bestrijd.

De door Prof. DEN OTTER geadviseerde vuistregels voor de behandeling van doodzieke mensen blijken hun absolute toepasbaarheid te missen. De medicus is deel van de samenleving waarbinnen hij zijn beroep uitoefent. Dit stelt hem voor de keuze tot hoever hij de ethiek van die samenleving in zijn handelen zal volgen. Soms zal hij die samenleving kunnen veranderen door het stellen van een precedent. De Spaanse lijfartsen hebben de kans daartoe gemist. Hun „doenerij” kan ingegeven zijn door vrees voor directe of indirecte represailles, of door druk vanuit die samenleving, waaraan nog te vaak collega's zich niet onttrekken kunnen. Terecht denkt de lezer dat ik nu denk aan artsen in totalitaire systemen, maar ik denk niet aan hen alleen. Elke arts is gebonden aan normen, die in zijn samenleving vigeren, totdat . . .

In het besproken geval evenwel kan het verlengde

handelen zeer wel zijn ingegeven door de uitdrukkelijke wens van de patiënt of „in de geest van de nog net niet overledene” zijn geweest. Ieder mens leeft in een uitzonderlijke positie. Voor FRANCO heeft dat ook gegolden. Het systeem waarvan hij niet slechts deel uitmaakte maar waarvan hij bij uitstek de exponent of marionet was eiste verlenging van het sterven om voorbereiding voor opvolging en uitvaart (dit was de volgorde) te treffen, met behoud van opportuun geachte rust en orde. Is de werkelijk stervende onderworpen aan vuistregels voor medisch handelen, of verdient elk geval een individuele benadering? Weer zo'n keuze, die door interpretatie van alle gegevens en niet slechts de klinische, moet worden gedaan.

Ik hoop dat de betrokken Spaanse artsen deze keuze hebben mogen doen, al weet ik dat niet zo zeker.

Literatuur: OTTER, G. DEN (1976) *Ned.-T. Geneesk.* 120, 18.

Oegstgeest, januari 1976

H. R. KRAUS

Het artikel „Het overlijden van Francisco Franco y Bahamonde” werd door Prof. DEN OTTER geschreven op uitnodiging van de redactie. Zij beoogde daarmee de praktiserende arts een zakelijke beschouwing te bieden over een ziekbed waarvan de alom gepubliceerde bijzonderheden veront-rusting en misvattingen hadden opgeroepen onder de bevolking.

REDACTIE

BERICHTEN

Buitenland

DUITSLAND (B.R.)

Toxische polyneuropathie ten gevolge van lijm-snuffelen. In de Verenigde Staten, in Japan en Scandinavië is het beeld van de „glue sniffing neuropathy” beschreven; als de toxische werkende stof is hierbij genoemd n-hexaan. In het *Deutsche medizinische Wochenschrift* (6 febr. bl. 195) beschrijven ALTENKIRCH en MAGER hun bevindingen bij vier Berlijnse patiënten met een dergelijke aandoening. Alle vier waren mannen tussen de 16 en 19 jaar. Alle vier hadden gedurende drie à zeven jaar bijna dagelijks gesnuffeld aan een soort contactlijm („Pattex”). Zij werden bijna gelijktijdig opgenomen; alle vier toonden een op Landry-paralyse gelijkend neurologisch syndroom, met progressieve, ascenderende, symmetrische paresen. De motore uitvalverschijnselen en de spieratrofie betroffen voornamelijk de benen. Er waren slechts weinig sensibele stoornissen.

De snuffelzucht heeft zich in West-Berlijn sinds 1969 ontwikkeld als een soort endemie, die van de ene straat op de andere overgreep. In 1973 zijn er volgens officiële schattingen 100 à 200 zwaarverslaafde, fysiek invalide kinderen en jonge mensen behandeld. Vermoedelijk hebben echter veel meer jongelui in perioden aan de rage deelgenomen. Als gevolg van het gesnuffel hebben zich plotse-linge sterfgevallen voorgedaan, door ademdepressie of door hartstilstand. Aanvankelijk meende men dat bij chronisch snuffelen geen blijvende toxische schade aan het zenuwstelsel werd toegebracht. Langzamerhand verschijnen echter berichten over polyneuropathieën, lijkend op die welke door ALTENKIRCH en MAGER zijn beschreven.

GROOT-BRITTANNIË

Hand-, voet- en mondziekte. Deze aandoening, niet te verwarren met mond- en klauwzeer (aphthae epizooticae), is een van de weinige virusziekten, waarbij men reeds op grond van het klinisch syndroom kan concluderen, welk virus de verwekker is: *Coxsackievirus* type A16 (soms ook A5 c.q. A10). Dit serotype heeft de bijzondere eigenschap dat het zich in cyclisch om de drie jaren verschijnende epidemieën voordoet. Er zijn explosies geweest in 1964, 1967-68, 1970-71 en 1973. Indien dit patroon zich handhaaft, kan men ook in 1976 een explosie verwachten. In de afge-

lopen winter is in Engeland al een explosie waargenomen, waarbij vijftig patiënten zijn geteld, voor het merendeel kinderen.

Terwijl mond- en klauwzeer zelden bij mensen voorkomt, ziet men hand-, voet- en mondziekte wel vaker bij mensen, vooral bij kinderen; 85 pct van de door laboratoria gerapporteerde gevallen betroffen kinderen. De ziekte verloopt bij kinderen met ernstiger algemene verschijnselen dan bij volwassenen; misschien wordt daarom voor kinderen eerder dan voor volwassenen laboratoriumonderzoek aangevraagd, en misschien is het percentage van 85 dan ook hoger dan de werkelijke verhouding.

Kenmerkend voor hand-, voet- en mondziekte zijn de pijnlijke blaasjes op het mondslijmvlies, aan de handen (vooral rondom het nagelbed) en de voeten (vooral de hiel). Aanvankelijk ziet men rode maculae; deze gaan over in vesiculae, waaruit vervolgens zweertjes ontstaan. De ziekte duurt ten hoogste tien dagen, voorafgegaan door een incubatieperiode van drie à zeven dagen. Complicaties worden vrijwel niet gezien; alleen merkt men bij jonge zuigelingen dat zij door de pijn in de mond niet willen zuigen, hetgeen een enkele keer tot dehydratie kan leiden. Het virus kan in de laesies worden aangetoond, maar meestal geschiedt de isolatie uit de faeces of van het neuskeelslijmvlies.

VERENIGDE STATEN

Alaska vrij van rodehond en mazelen. Alaska bezit een speciale controledienst, die tot taak heeft, elk verdacht geval van mazelen of rodehond nader te onderzoeken. Het vroegere meldingssysteem per briefkaart is vervangen door een telefonisch systeem dat dag en nacht functioneert. De telefonische boodschappen zijn gratis; ze worden in Anchorage opgetekend. Bij iedere melding van een verdacht geval treedt onmiddellijk het controle-apparaat in werking, waarbij behalve klinisch onderzoek ook laboratorium-onderzoek wordt verricht. Indien een geval als positief zou worden herkend, worden alle contactpersonen geïmmuniseerd.

De staat Alaska telt slechts 326.870 inwoners. In 1973 hebben zich één explosie van mazelen voorgedaan (65 gevallen) en twee explosies van rodehond (19 gevallen). In 1974 zijn er in totaal 41 meldingen geweest. In geen dezer gevallen kon de diagnose mazelen c.q. rodehond bevestigd worden. De meldingen betroffen patiënten van 8